

Міністерство освіти і науки України
Тернопільський національний економічний університет
Кафедра економічної теорії

Міждисциплінарна курсова робота

з економічної теорії

на тему:

**« Взаємозв'язок між рівнем життя в Україні та
трудовою міграцією »**

Студентки 2 курсу групи ФСТ-21

Кучкуди Людмили

Науковий керівник:

д.е.н., професор

Гайда Юрій Іванович

Національна шкала _____

Кількість балів _____

Оцінка ECTS _____

Тернопіль 2017

План

Вступ

1. Поняття та показники рівня життя.
2. Рівень життя і трудова міграція: динамічна аналітика взаємозв'язків.
3. Шляхи підвищення рівня життя в Україні.

Список використаної літератури.

Висновки

Зміст

Вступ.....	4
1. Поняття та показники рівня життя.....	6
2. Рівень життя і трудова міграція: динамічна аналітика взаємозв'язків.....	16
3. Шляхи підвищення рівня життя в Україні.....	28
Висновки.....	33
Список використаної літератури.....	35

Вступ

Рівень життя населення впродовж тривалого часу залишається однією з основних соціально-економічних категорій, що характеризує не лише матеріальний добробут окремої людини, а й визначає узагальнений результат діяльності економіки країни за певний період. Ця категорія не є новою, вона тривалий час досліджувалась у вітчизняних наукових колах. Суть рівня життя населення визначалась відповідно до завдань самих досліджень, що значно вплинуло на відмінності у його тлумаченні та способах вимірювання. Рівень життя є динамічною категорією і залежить від конкретних умов розвитку певного суспільства. Окремі його аспекти досліджувалися на кожному етапі розвитку економічної думки.

Економічний розвиток кожної країни світу, включаючи Україну, визначає рівень і якість життя населення. Концепція Програми розвитку ООН (ПРООН) заявляє, що кожна країна світу у процесі економічного розвитку повинна створити в першу чергу сприятливі умови щоб життя людей було довгим, здоровим і наповненим творчістю. Слід зазначити, що сьогодні на практиці управління рівнем соціально-економічного розвитку регіонів України та якістю життя населення не стало головною метою.

Підсумовуючи теорію та практику цієї проблеми, вчені виявляють ряд невирішених питань, в першу чергу, визначення термінів «рівень» та «якість» населення; побудова критеріїв оцінки рівня та якості життя.

Останнім часом науковці приділяють багато уваги проблемам визначення рівня та якості життя населення. Серед них – В. С. Бакіров, Д. П. Богиня, В. М. Геєць, М. О. Кизим, Е. М. Лібанова, В. О. Мандибуря, О. Ф. Новікова, В. С. Пономаренко, Л. Ф. Удотова, Ф. В. Узунов та ін. Але вони мають переважно теоретико-методологічний характер.

Вагомі теоретичні напрацювання у сфері аналізу зовнішніх міграційних процесів здійснили такі вітчизняні вчені, як Е. Лібанова, О. Малиновська, О. Піскун, Ю. Гуменюк, О.В. Позняк та ін. Однак, питанням наслідків впливу

міграційного капіталу на економіку країни присвячена незначна частина досліджень, зокрема А.О. Надточія, О.В. Позняка.

Мета курсової роботи – дослідити динамічний аналітичний взаємозв'язків рівня життя та зовнішньої трудової міграції населення.

Досягнення мети передбачає вирішення таких завдань:

– визначення змісту і сутності економічних категорій «рівень життя» і «якість життя», їх розмежування:

– Розглянути показники рівня та якості життя за методикою українських вчених та міжнародних порівнянь;

– визначити позитивні та негативні впливи зовнішньої трудової міграції на економіку України;

– проаналізувати взаємозв'язки між рівнем життя в Україні та наслідками зовнішньої трудової міграції на основі емпіричних статистичних даних;

– з'ясувати напрями та шляхи вдосконалення ефективності державної політики в контексті підвищення життєвого рівня населення та регулювання трудової міграції..

Методи дослідження. Під час дослідження було використано загальнонаукові, економіко-математичні та статистичні методи.

1. Поняття та показники рівня життя

Рівень життя – складне та багатопланове поняття, яке об'єднує широкий спектр соціально-економічних відносин, пов'язаних зі станом та умовами життєдіяльності людини у суспільстві. Науковці по-різному розуміють термін «рівень життя» і використовують неоднакові його тлумачення.

Простежимо основні етапи в еволюції наукових поглядів на сутність соціально-економічної категорії «рівень життя населення» та методологію її дослідження [10].

Представники класичної політичної економії досліджували питання розміру заробітної плати та її достатності для задоволення потреб робітників. Рівень життя розглядався як на мікро-, так і на макрорівні (як добробут нації).

Німецький вчений К. Маркс вперше рівень життя населення розглядав як соціально-економічну категорію, що характеризує рівень задоволення фізичних, духовних та соціальних потреб особистості.

У другій половині XIX ст. – 20-ті рр. XX ст. домінували економіко-статистичний і практичний підходи до аналітичної оцінки рівня життя на макрорівні. Розроблялися економічні теорії добробуту. Голова статистичного бюро Саксонії Е. Енгель, знайшов низку залежностей між доходами й витратами населення, які згодом були названі «законами Енгеля»: зі збільшенням доходу в бюджеті сім'ї частка витрат на харчування зменшується (I закон Енгеля); частка витрат на одяг не змінюється (II закон); частка витрат на житло, у тому числі опалення й освітлення, залишається постійною (III закон); частка витрат на освіту й лікування збільшується (IV закон). В. Парето на основі аналізу статистичних даних вивів закон розподілу доходів («закон Парето»), який виражає залежність між величиною доходу (збільшенням багатства суспільства) та кількістю його отримувачів (чисельністю населення), стверджує, що переважна частина доходів акумулюється у основної маси населення, тоді як високі доходи утворюють незначну частину національного доходу. Нерівності, яка властива людській істоті, відповідає економічна та соціальна нерівність. Найкращий спосіб поліпшити

становище бідних верств населення – зробити так, щоб багатство зростало швидшими темпами за населення. Отже, основою доходів держави має стати оподаткування доходів більшості, а не великих статків, що робить доцільним відміну від прямого оподаткування та прогресивного оподаткування капіталів.

Представник неокласичної економічної думки А. Маршал запропонував класифікацію благ: матеріальні та нематеріальні. Його учень і послідовник А. Пігу створив теорію економічного добробуту (вимірюється грошима). Учений наголошував, що поняття індивідуального добробуту не зводиться до його економічного аспекту і включає такі показники якості життя, як умови довкілля, праці та відпочинку, доступність освіти, громадський порядок, медичне обслуговування тощо. Показником економічного добробуту суспільства вважав розмір національного дивіденду (частка матеріального доходу, що може бути виражена в грошах) і спосіб його розподілу між членами суспільства.

У дослідженнях 20-х рр. ХХ ст. – по наш час кардинально змінюється мета: не збільшення загального добробуту країни, а створення умов для максимального розвитку людини. Це зумовило розробку принципово нових підходів до визначення суті та вимірювання життєвого рівня. Вивчаються суб'єктивні оцінки досягнутого добробуту, його соціальні аспекти. Центральним елементом економічної системи визнається людина, економіка працює для задоволення її потреб та інтересів. Значно збагачується термінологічна база досліджень, з'явилися категорії «спосіб життя», «стиль життя», «якість життя», «людський розвиток» тощо. Розроблялися методики визначення життєвого рівня населення як держави, так і окремих регіонів. Наприклад, Комітет експертів ООН рекомендував ще в 1954 р. аналізувати рівень життя 12 компонентів: 1) здоров'я; 2) харчування; 3) освіта; 4) умови праці; 5) зайнятість; 6) фонд споживання; 7) транспортні засоби; 8) житлові умови; 9) одяг; 10) організація відпочинку; 11) соціальне забезпечення; 12) людські свободи) [14].

У західній науці в 50-60-х роках ХХ ст. сформувалась концепція якості життя, коли в економічно розвинутих країнах з високим рівнем життя, утверджувалися переконання, що економічне зростання сам по собі не призводить

до стійкого розвитку. Вперше термін «якість життя» використав Дж. Гелбрейт у книжці «!Суспільство достатку» (1958). У політичний і практичний лексикон ввів це поняття президент США Д. Кеннеді у доповіді «Про становище нації» у 1963 р. Його наступник Л. Джонсон у 1964 р. стверджував, що «цілі американського товариства можуть бути виміряні якістю життя наших людей». Е. Тоффлер інтерпретував поняття «якість життя» як перехід від задоволення основних матеріальних потреб до збагачення духовними, культурними та соціальними благами. Західні країни почали прискорений розвиток фондів соціального споживання як матеріальної основи забезпечення високої якості життя [10].

Термін «якість життя» інтерпретується в широкому та відносно вузькому розумінні. У широкому розумінні під якістю життя розуміють задоволеність населення життям з точки зору різних потреб та інтересів і включають в його зміст характеристики та індикатори рівня життя, умови праці та відпочинку, житлові умови, соціальне забезпечення, екологію, суб'єктивні оцінки тощо. У більш вузькому трактуванні з якості життя вилучаються економічні характеристики (доходи, споживання, вартість життя) [14].

Ідеї концепції якості життя були розвинуті в концепції людського розвитку. На початку 70-х рр. Економічна і соціальна рада ООН (ЕКОСОС) систематизувала та узагальнила пропозиції демографів, соціологів, економістів, екологів і спеціалістів інших профілів, та підготувала документ зі стратегії подальшого розвитку людства. Провідне положення документа – головною цінністю суспільного розвитку визнається людина, а не зростання національного багатства. Економіка та суспільний розвиток мають орієнтуватися на розвиток людини – процес зростання людських можливостей за рахунок тривалого та здорового життя, рівня освіченості, користування політичними й економічними свободами, правами людини, суспільною повагою до особистості. Базисним принципом концепції є не постійне надання допомоги малозабезпеченим верствам та країнам, а стимулювання розвитку людського потенціалу, підвищення його ролі в суспільстві, розширення можливостей вибору способу життя з повною відповідальністю за ухвалені рішення [13].

У радянській науці питання рівня життя активізувалися в 70-х роках ХХ ст. Рівень життя досліджувався як співвідношення доходів та витрат населення, що відображали досягнутий рівень споживання матеріальних та духовних благ. Рівень життя розглядався як результат економічного розвитку, оцінювання споживання матеріальних та духовних благ. На противагу західному поняттю «якість життя» в радянській літературі використовувалися категорії «рівень життя», «спосіб життя» та «добробут». Рівень та спосіб життя були покликані відображати відповідно кількісну та якісну сторони життєдіяльності. Добробут вважався метою розвитку, розглядався як поняття узагальнююче стосовно рівня, способу та якості життя, як сукупність основних умов та характеристик життєдіяльності людини, що виявляється в масштабі потреб, а також в обсязі, формі, способах їх задоволення.

У пострадянській період дослідження рівня життя населення стали актуальними для всіх колишніх республік СРСР через негативні наслідки кризових явищ при переході до ринку. Нові умови господарювання вимагали пристосування статистичної бази до реалій життя. Наприкінці 2002 р. Статистичний комітет Співтовариства Незалежних Держав опублікував систему індикаторів для оцінки рівня життя населення в країнах СНД, у яку включалися макроекономічні показники, демографічні показники, показники економічної активності, матеріальної забезпеченості, особистого споживання, житлових умов, соціальної напруги [14]. У 90-х рр. ХХ століття відбувся перехід від концепції рівня життя населення до концепції якості життя.

В українських наукових колах популярнішими є дослідження саме рівня життя населення. Пропонуються такі визначення.

Рівень життя у вузькому розумінні – це відбиття лише особистих потреб людей; у широкому – фактичного рівня споживання матеріальних, духовних та соціальних благ і послуг, міру задоволення раціональних потреб тощо. Особисті потреби є одним з вихідних індикаторів. Джерелом їх задоволення є доходи населення [17].

Рівень життя є багаторівневою категорією, має свою структуру, в якій виділяється три основні рівні: інтегрований, соціально-диференційований та особисто-персоніфікований (або сімейний). Рівень життя у широкому розумінні – це сукупність відносин та умов, що визначають життя, працю, побут й інтелектуально-культурний розвиток людей, характеризує досягнутий у суспільстві за певний проміжок часу ступінь задоволення різноманітних потреб населення (фізичних, соціальних, інтелектуальних, духовних), а також визначає та оцінює реальні економічні джерела та соціально-правові гарантії забезпечення життєдіяльності населення» [6].

Рівень життя – це рівень розвитку і забезпечення матеріальних і духовних потреб індивідів, соціальних страті суспільства загалом. Це економічна категорія. Якість життя – це соціологічна категорія з економічним підґрунтям, більш ширше поняття, ніж рівень життя. Це сукупність об'єктивних умов життєдіяльності індивідів і суспільства загалом та суб'єктивних оцінок цих умов[12]. Рівень і якість життя населення - поняття різнопланові, вони характеризують різні аспекти життя людини. Так, рівень життя населення – це кількісна і якісна характеристики ступеня досягнення компонент життя людини, а якість життя – якісна характеристика ієрархії значення задоволення його складових компонентів[29].

Згідно з нормативами чи стандартами виокремлюють такі рівні життя населення:

- достаток – це рівень життя, який дає змогу користуватись усіма благами, що забезпечують всебічний розвиток людини;
- нормальний рівень життя – забезпечує раціональне споживання відповідно до науково обґрунтованих норм та нормативів, що дає можливість людині відновлювати свій фізичний та інтелектуальний потенціал;
- бідність – це життя, за якого споживання відбувається на рівні збереження працездатності як нижньої межі відтворення життєвих сил

Інститут демографії та соціальних досліджень України та Державний комітет статистики запропонували власну методику дослідження рівня життя населення. У 1995 р.почали готувати щорічні звіти про національний людський розвиток на

основі методики, запропонованої ПРООН, однак через обмежену кількість показників вони не давали повної характеристики стану людського розвитку в країні. У 1999 р. було сформульовано концепцію та розроблено методику оцінки людського розвитку регіонів України. Сучасна концепція дослідження рівня життя населення України виходить за рамки дослідження матеріального становища, однак не розширюється до рамок дослідження якості життя: це комплексне вивчення життєвого рівня різних верств населення країни за трьома основними складовими напрямками:

- матеріальним становищем;
- умовами проживання;
- станом соціального середовища.

Кожен з цих складових має систему показників (табл. 1.1).

Таблиця 1.1

Складові вивчення життєвого рівня населення за методикою Інституту демографії та соціальних досліджень України [14, с. 19–20]

Складові	Система найважливіших показників для аналізу життєвого рівня населення
Матеріальне становище	1) Поточні надходження домогосподарств та їх використання: застосуванням показників доходів (заробітна плата як найбільша частка у сукупних доходах зайнятого населення) та витрат; 2) показники споживання, які характеризують ступінь реалізації попиту за допомогою наявних ресурсів (при цьому вихідною базою є витрати домогосподарств); 3) накопичені ресурси (рухоме та нерухоме майно).
Умови проживання	1) Кількісні показниками, що стосуються безпосередньо забезпеченості житлом; 2) якісні характеристики житла, що визначають ступінь його комфортності (безпеченість сімей окремим житлом); 3) показники, які характеризують доступність для населення закладів соціальної інфраструктури.
Стан соціального середовища	1) Демографічна ситуація; 2) функціонування ринку праці; 3) можливості економічної самозабезпеченості населення; 4) стан суспільної безпеки; 5) поширеність соціальних хвороб.

Рівень життя населення України досліджують на основі чотирьох послідовних стадій. На першій здійснюється оцінка економічних та інституціональних передумов для підвищення рівня життя, на другій – аналізуються показники матеріального становища, оцінюються умови проживання населення в цілому та окремих соціально-демографічних груп і досліджується стан розвитку соціального середовища з врахуванням регіональної диференціації та різниці в показниках життєвого рівня міського та сільського населення; на третій дається оцінка диференціації населення за доходами та соціальною стратифікацією українського суспільства, рівнем бідності; на четвертій прогнозується розподіл населення України за середньодушовими доходами. На основі даних про розширення населення в середньостроковій перспективі здійснюються науково обґрунтовані прогнозні оцінки основних складових соціального розвитку, розробляються рекомендації для завдань перспективного планування соціально-економічного розвитку на державному та регіональному рівнях [24, с. 27-28].

Науковцями інституту визначені основні індикатори стану економічної системи щодо умов формування рівня життя в країні [14, с. 36]:

- величина валового внутрішнього продукту на душу населення, тис. грн:
– у фактичних цінах; – у співставних цінах;
- індекс споживчих цін, %;
- питома вага оплати праці найманих працівників у ВВП, %;
- питома вага кінцевих споживчих витрат домогосподарств у ВВП, %;
- обсяг роздрібного товарообігу (у розрахунку на одну особу), тис. грн;
- співвідношення продовольчих і непродовольчих товарів у роздрібному товарообігу, %;
- рівень економічної активності населення, %;
- розмір фонду оплати праці в розрахунку на одного працівника, тис. грн:
– номінальний; – реальний;
- коефіцієнт демоекономічного навантаження, ‰;

- співвідношення розмірів мінімальної пенсії та мінімальної заробітної плати працівників, зайнятих в економіці, %;
- кількість малих підприємств (на 10 тисяч наявного населення);
- зобов'язання банків за коштами, залученими на рахунки фізичних осіб, млн грн;
- рівень безробіття (за методологією МОП), %;
- облікова ставка НБУ, %.

У світовій практиці існують різні індекси якості життя та розвитку соціальної економіки: індекс кращого житт, індекс загального добробуту, індекс валового національного щастя, індекс рівня освіти, методологія ЄС European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions тощо. Одним з найбільш поширених інтегральних індикаторів якості життя, що використовуються в міжнародних зіставленнях, є індекс людського розвитку (до 2013 р. «Індекс розвитку людського потенціалу» (ІРЛП), англ. Human Development Index, HDI)), що розраховується щорічно для міждержавного порівняння і вимірювання рівня життя різних країн і регіонів. Був розроблений в 1990 році групою економістів на чолі з пакистанцем Махбубом-уль-Хаком. Однак концептуальна структура індексу була створена завдяки роботам індійського вченого Амарт'я Сена. Індекс публікується ООН в щорічному звіті про людський розвиток з 1990 року як альтернативний показник суспільного прогресу на противагу економічним оцінкам. ІЛР/ІРЛП заснований на чотирьох принципах розвитку людської особистості та потенціалу: 1) продуктивність як результат ефективної діяльності, направленої на підвищення доходу і економічного зростання; 2) рівність, що розуміється як рівність можливостей в реалізації здібностей і користування благами; 3) стійкість, що дозволяє забезпечити доступ до можливостей цивілізації не тільки нинішнім, але і майбутнім поколінням; 4) перспективність (розширення можливостей), який припускає, що розвиток здійснюється не тільки на користь людей, але й їх зусиллями. *Методика розрахунок індексу людського розвитку (ІЛР) ґрунтується на основі трьох показників, що мають власні компоненти (табл. 1.2).[26; 28].*

Індекс валового внутрішнього продукту (ІВВП) показує економічну результативність діяльності людей, індекс очікуваної тривалості життя (ІОТР) –

Таблиця 1.2

Основні показники розрахунків індексу людського розвитку (ІЛР)

Показники розраунку індексу людського розвитку (ІЛР)	Основні компоненти розрахунку індексу людського розвитку (ІЛР)
Індекс матеріального добробуту	скорегований реальний ВВП на одну особу в доларах США за паритетом купівельної спроможності, ПК в середині аналізованого рокуС
Індекс освіченості	досягнутий рівень грамотності дорослого насеоення, доступ до освіти, вимірюваний середньою очікуваною тривалістю навчання дітей шкільного віку та середньою тривалістю навчання дорослого населення
Індекс довголіття життя	оцінка здоров'я та довголіття, вимірювані показником середньої очікуваної тривалості життя при народженні

стан фізичного, соціального та психічного здоров'я населення, індекс освіти (ІО) – соціокультурний і професійний потенціал населення. Показник ІЛР для кожної країни вказує на обсяг дій для досягнення визначених цілей: середньої тривалості життя 85 років, повної грамотності населення та повного охоплення навчанням молоді, рівня середньорічних доходів на душу населення в розмірі 40 000 дол. за паритетом купівельної спроможності національної валюти. У загальному вигляді індекс людського розвитку розраховується за формулою простої середньої арифметичної індексу тривалості життя, індексу рівня освіченості та індексу скоригованого реального ВВП на душу населення. Індекс будь-якого року розраховується на основі статистичних даних попереднього року, або 2-х років. Наприклад: ІЛР 2016 (опубліковано в березні 2017 р.) ґрунтується на даних 2015 р. Україна вперше з'явилася в рейтингу в 1993 р. з даними за 1990 р.

З 2010 р. експерти ООН розраховують також оновлений варіант ІРЛП із врахуванням чинника нерівності в розподілі доходів у країні, індекса багатовимірної бідності, гендерних особливостей. Скоригований на нерівність індекс (ІРЛПН) свідчить про такий рівень ІРЛП, який був би досягнутий кожним

членом суспільства за умови рівномірного розподілу благ [25]. Країни, які досліджуються, поділяють на 4 категорії: з дуже високим рівнем розвитку (числове значення індексу від 1 до 0,8), високим рівнем розвитку (0,8–0,7), середнім рівнем розвитку (0,7–0,55), низьким рівнем розвитку (менше 0,55).

Таким чином, на сучасному етапі досліджень у вітчизняній практиці можна виокремити дві основні концепції дослідження рівня життя населення:

- аналіз рівня життя як матеріального становища населення - наявності необхідних матеріальних благ у вигляді доходу для підтримання основних життєвих потреб, забезпеченості певним рухомим та нерухомим майном тощо. Добробут окремої особи розглядається через призму загальнонаціонального добробуту. Стратегічна мета держави – збільшувати обсяги виробництва і шляхом перерозподілу доходів у суспільстві забезпечувати вищий рівень задоволення потреб;

- визнання необхідності задоволення потреб людини не тільки в матеріальних благах, а й в умовах для розвитку й життєдіяльності, та означає частковий перехід від макроекономічного до мікроекономічного розуміння. Основна стратегічна мета – створення умов для якісного життя та всебічного розвитку людини.

2. Рівень життя і трудова міграція: динамічна аналітика взаємозв'язків

Трудові міграції є складним комплексним та масштабним феноменом, який впливає на розвиток соціально-економічної системи України, ринок праці, чисельність та структуру, доходи та вирати населення. Тому визначення рівня життя в Україні неможливе без урахування сучасного перебігу трудових міграцій та оцінювання їх наслідків. Таке оцінювання є необхідним для формування виваженої соціальної політики. На даний момент Україна виступає однією з найбільших держав-донорів трудових ресурсів у Європі.

«Трудова міграція» – це переміщення особи з метою тимчасового працевлаштування, що супроводжується перетинанням державного кордону (зовнішня трудова міграція) або меж адміністративно-територіальних одиниць України (внутрішня трудова міграція). Відповідно до Європейської конвенції про правовий статус трудових мігрантів, термін «трудова міграція» означає громадянина Договірної Сторони, якому інша Договірна Сторона дозволила перебувати на її території для здійснення оплачуваної роботи. Тобто обов'язковою умовою трудової міграції є працевлаштування. Зовнішня трудова міграція розглядається як єдність трьох взаємозв'язаних типів, якими є: разовий виїзд із поверненням; циркулярна міграція; довгострокова міграція, що переходить у постійну. Між різними типами міграції немає чіткої межі, вони можуть трансформуватися один в інший [11; 22; 31].

Міграція ж є більш загальним поняттям і крім отримання роботи може мати і інші цілі (об'єднання родин, туризм, відвідування родичів, навчання тощо). Міжнародна міграція – це переселення людей, що залишають країну свого походження або постійного місця проживання, в іншу країну тимчасово або постійно» [15].

Перше загальнонаціональне опитування з питань трудових міграцій проводилося Державною службою статистики спільно з фахівцями Інституту демографії та соціальних досліджень в 2008 р., друге – в 2012 р. і третє – в 2014 р. на

замовлення міжнародної організації з міграції (МОМ). За їх даними за кордоном працювала така кількість трудових мігрантів:

- з 2005 р. до 1 червня 2008 р. 1,5 млн українців , тобто 5,1 % населення України працездатного віку,
- з 1 січня 2010 р. до 17 червня 2012 р. працювали або шукали роботу за кордоном 1,2 млн осіб, тобто 3,4 % населення відповідного віку,
- у 2014–2015 рр. за кордоном перебували для здійснення трудової діяльності близько 700 тис. громадян України [7–8; 15; 16].

Професор ТНЕУ Ю. П. Гуменюк, проаналізувавши різні джерела щодо міграційних переміщень, в тому числі і міжнародні, стверджує, що в 2012 р. обсяг міграції сягав 4,93 млн осіб, що складає 24,3 % працездатного населення країни, тобто майже кожен четвертий є трудовим мігрантом [4, с. 281]. Враховуючи оцінки ООН, що більше 80% загальної міжнародної міграції припадає саме на трудову міграцію, на основі аналізу даних рис. 2.1, можна зробити висновок, що реальний обсяг трудової еміграції з України на сьогодні становить близько 5 млн осіб.

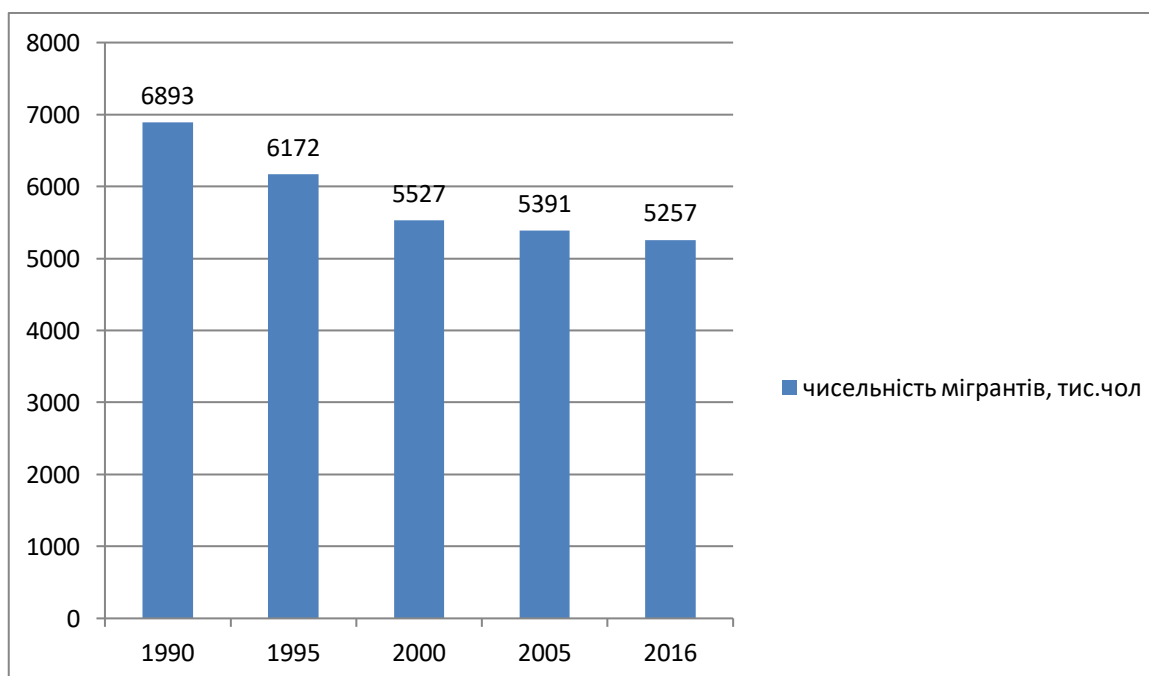

Рис. 2.1. Динаміка чисельності міжнародних мігрантів з України [20]

За даними обстеження Держкомстату у 2008 р., серед загальної кількості трудових мігрантів майже половину (48,5 %) склали короткострокові трудові

мігранти, понад третину – особи, що повернулися до України лише кожний сьомий трудовий мігрант працював за кордоном 12 місяців та більше. Більшість (83,6 %) мігрантів працювали за кордоном за наймом, при цьому трудовий контракт мала лише третина з них, решта працювали за усною домовленістю. Найменше трудові відносини були оформлені офіційно серед тих, хто працював домашньою прислугою – 16,1 %, у сфері торгівлі – 31,5 %, на будівництві – 32,7 %. Лише 51,5 % тих, хто мав трудовий контракт, охоплено соціальним страхуванням. Серед трудових мігрантів переважають чоловіки, найчисленнішими серед них є особи 30–44 років (понад 40%), більшість мігрантів походить із областей заходу країни. 41% трудових мігрантів мають середню або середню спеціальну освіту, 36% – вищу освіту. Основні країни призначення працівників-мігрантів – Польща, Російська Федерація, Чеська Республіка та Італія. На них припадає близько 80% загальних потоків короткострокових та довгострокових трудових мігрантів з України. В 2015–2016 рр. відбувається переорієнтація потоків еміграції із традиційного східного напрямку, до Росії, на західний. За даними опитування на замовлення МОМ, серед потенційних трудових мігрантів з України частка тих, хто шукає роботу в Росії, знизилася з 18% у 2011 році до 12% в 2015 р. Привабливість Польщі зросла з 7% у 2006 році, коли було здійснено перше аналогічне дослідження, до 30% в 2016 р. [8; 15; 16; 21; 24].

Міжнародна трудова міграція комплексно і різнопланово впливає на українську економіку. Дослідники характеризують прямий вплив, який викликає безпосередні зміни параметрів соціально-економічних процесів, і непрямий (опосередкований) вплив, наслідки якого проявляються лише у довгостроковій перспективі, позитивний і негативний. Узагальнення українських вчених з даного питання представлені у табл. 2.1 [17; 21; 27; 29; 30].

Грошові перекази є найбільш відчутною вигодою від міжнародної міграції для країн походження мігрантів. Як свідчать дані обстеження у 2012 р. матеріальну допомогу з-за кордону у грошовому та натуральному виразі

Таблиця 2.1

**Позитивні (+) і негативні (–) наслідки прямого і непрямого впливу
трудомих міграцій на соціально-економічний розвиток України**

	Прямий вплив	Непрямий вплив
Виїзд	<p align="center">Позитивні наслідки:</p> <p>(+) зниження рівня безробіття і послаблення напруги на ринку праці, скорочення виплат по безробіттю;</p> <p>(+) Можливість реалізувати свої здібності, поліпшити фінансове становище</p> <p>(+) Зростання добробуту (доходів) домогосподарств, члени яких переказують кошти з-за кордону;</p> <p>(+) стимулювання попиту домогосподарств на товари та послуги, збільшення у зв'язку з цим національного рівня споживання;</p> <p>(+) Зменшення напруги забезпеченості домогосподарств продуктами харчування та товарами тривалого користування.</p> <p align="center">Негативні наслідки:</p> <p>(–) поточне зменшення національної робочої сили;</p> <p>(–) прямі демографічні втрати;</p> <p>(–) втрата найпродуктивнішої частини власної робочої сили (молоді, науковців, фахівців), «відтік мізків»</p> <p>(–) декваліфікація більшості трудових мігрантів, які працюють за кордоном не за спеціальністю;</p> <p>(–) ризик потрапляння в ситуацію торгівлі людьми (сексуальна експлуатація за кордоном, трудове рабство).</p>	<p align="center">Позитивні наслідки:</p> <p>(+) підвищення кваліфікації населення, що залишилося;</p> <p>(+) вплив міграційного капіталу на розвиток соціальної інфраструктури;</p> <p>(+) засвоєння учасниками трудових міграцій норм поведінки та економічної діяльності більш розвинених країн;</p> <p>(+) зменшення рівня бідності в регіоні-донорі робочої сили;</p> <p>(+) сприяння інтеграції України в світовий ринок праці.</p> <p align="center">Негативні наслідки:</p> <p>(–) демографічні втрати через зменшення чисельності репродуктивних контингентів;</p> <p>(–) забезпечення прихованого внеску у скорочення населення України;</p> <p>(–) ризик неповернення частини тимчасових трудових мігрантів скорочення національного ринку праці;</p> <p>(–) зміна співвідношення платників соціальних внесків та реципієнтів системи соціального страхування;</p> <p>(–) нелегальна трудова міграція не здійснює відрахувань до пенсійного та соціального фондів;</p> <p>(–) вкладення державою коштів у підготовку фахівців, які реалізують свої здібності і створюють додаткову вартість за кордоном;</p> <p>(–) послаблення сімейних зв'язків, нестабільність шлюбів, зниження народжуваності, поширення соціального сирітства, психологічні зрушення у дітей трудових мігрантів;</p> <p>(–) дискримінація та експлуатація наших громадян місцевими роботодавцями.</p>
Повернення	<p align="center">Негативні наслідки</p> <p>(–) підвищення тиску на ринок праці, особливо окремих сегментів;</p> <p>(–) напруга в стосунках між мігрантами та немігрантами;</p>	<p align="center">Позитивні наслідки</p> <p>(+) підвищення якості робочої сили, поширення норм трудової поведінки, притаманних суспільствам країн розвинутої економіки;</p>

	<p>(-) підвищення навантаження на систему соціального забезпечення Повернення трудових мігрантів пенсійного віку.</p>	<p>(+) набуття мігрантами ринкового досвіду, можливості розвитку підприємництва, створення нових робочих місць після повернення (+)Зростання стандартів зайнятості й оплати праці в регіоні-донорі робочої сили Негативні наслідки: (-) погіршення рівня здоров'я трудових мігрантів через виснажливу працю та погані умови життя; (-) зниження кваліфікації через зайнятість мігрантів на роботах, що не потребують високої кваліфікації; (-) відсутність пенсійних та страхових прав у мігрантів; (-) Формування специфічних контингентів, для яких трудова міграція стає не стільки джерелом доходів, скільки способом життя; (-) проблема реабілітації працівників, які повертаються після роботи з кордону і відвикли від українських умов праці і життя.</p>
<p>Грошові перекази</p>	<p>Позитивні наслідки: (+)Надходження валюти в країну у вигляді грошових переказів емігрантів; (+) підвищення добробуту домогосподарств мігрантів; (+)зростання заощаджень домогосподарств та збільшення їх інвестиційних можливостей; (+)зростають обсяги депозитних вкладів та розмірів споживчого кредитування, що позитивно впливає на капіталізацію банківської системи України; (+)можливості для проведення ефективного валютного регулювання Національним банком шляхом викупу валюти у населення, що зменшує необхідність валютних інтервенцій у період дефіциту валюти; (+)Покращення житлових умов домогосподарств Негативні наслідки: (-) Наявність контингентів з масштабними незареєстрованими доходами.</p>	<p>Позитивні наслідки: (+) Мультиплікаційний ефект зростання економіки та підвищення життєвого рівня населення (+) Можливості інвестування в економіку шляхом створення спільних підприємств з іноземними засновниками. Негативні наслідки: (-)інфляцію попиту через зростання грошової маси в обігу завдяки притоку коштів з-за кордону, що не підкріплено виробництвом; (-) Зростання майнової нерівності. (-)зростання грошової маси в обігу призводить до зростання індексу споживчих цін у тих регіонах, де є велика кількість мігрантів за кордоном і куди спрямовуються значні грошові потоки. (-) Зростання вартості нерухомості, що негативно впливає на інвестування міграційного капіталу в розвиток малого та середнього бізнесу.</p>

Грошові перекази є найбільш відчутною вигодою від міжнародної міграції для країн походження мігрантів. Як свідчать дані обстеження у 2012 р. матеріальну допомогу з-за кордону у грошовому та натуральному виразі отримали 693,1 тис. домогосподарств або 4,3% від загальної кількості домогосподарств, середній розмір якої у 2011 р. складав 1795 доларів США [6, 61-63]. За класифікацію структури використання грошових переказів залежно від ступеня корисності для економічного розвитку їх ранжирують за такою послідовністю: • задоволення щоденних потреб, • придбання товарів довготривалого використання; • заощадження (22,2 % домогосподарств); • оплата кредитів, • оплата навчання / лікування членів домогосподарства; • будівництво / реконструкція будинку або квартири (29,0% домогосподарств); • відкриття власної справи; • інвестиції у власний бізнес; • інвестиції у цінні папери [6].

Науковці, наголошуючи на позитивних оцінках, доводять, що грошові перекази створюють мультиплікативний ефект на дохід в економіці тому, що вищий рівень доходу приводить до вищого рівня споживання. Зростання витрат домогосподарств збільшує дохід в економіці, це також збільшує рівень споживання, що, в свою чергу, сприяє подальшому зростанню доходу. Міграційний капітал в короткостроковому періоді, впливаючи на сукупний попит, збільшує обсяг виробництва, а в довгостроковому періоді стимулює економічне зростання в країні через капіталоутворення, впливає на потенційний обсяг випуску та сукупну пропозицію. Чим вищий показник граничної схильності до споживання серед домогосподарств, тим більшим є мультиплікативний вплив на дохід в економіці. Частина доходу, котра не споживається, заощаджується, що збільшує обсяг депозитів і зміцнює фінансовий сектор [17].

Для перевірки даних тверджень проведемо емпіричний фактичний аналіз окремих показників на основі статистичних даних за українською методикою. Важливим агрегованим індикатором рівня життя є величина валового внутрішнього продукту на душу населення (табл. 2.2) [3].

Таблиця 2.2

Динаміка ВВП на душу населення в Україні

Рік	млн. грн.			млн. дол. США			Населення тис.осіб
2002	4682,9			879,0			48230
2003	5591,5	+909,5	+19,4 %	1048,5	+169,6	+19,3%	47813
2004	7272,9	+1681,5	+30,1 %	1367,4	+318,8	+34 %	47452
2005	9371,6	+2098,7	+28,9 %	1828,7	+461,4	+33,7 %	47105
2006	11630,2	+2258,6	+24,1	2303,0	+474, 3	+25,9%	46788
2007	15496,5	+3866,2	+33,2	3068,6	+765,6	+33,2 %	46509
2008	20494,9	+4998,4	+32,3	3891,0	+822,4	+26,8 %	46258
2009	19832,3	-662.5	-3.2%	2545,5	-1345.6	-34.6%	46053
2010	23600,4	+3768.1	19.0%	2974,0	+428.5	+16.8%	45871
2011	28813,9	+5213.4	22.1%	3570,8	+596.8	+20.1%	45693
2012	30912,5	+2098.6	7.3%	3856,8	+286.1	+8.0%	45577
2013	31988,7	+1076.2	3.5%	4030,3	+173.5	+4.5%	45483
2014	35834,0	+3845.3	12.0%	3014,6	-1015.7	-25.2%	43722
2015	46210,2	+10376.1	29.0%	2115,4	-899.2	-29.8%	42836
2016	55853,5	+9643.3	20.9%	2185,9	+70,3	+3.3%	42668

Як свідчать наведені показники, номінальний ВВП на душу населення постійно зростає і становив в 2016 р. 55853,5 грн., але в той же час цей показник в дол. США має негативну тенденцію, в 2013 р. – 4030,3 дол. США, в 2016 р. зменшився до 2194 дол. США. Це в 4,7 рази менше середньосвітового рівня – 10318,9 дол. США. За підсумками 2015 р. національна економіка так і не відновила докризових параметрів – її обсяг становив лише 78,6 % рівня 2008 р. У 2016 р. почалося відновлення економічного зростання. Реальний приріст ВВП перевищив офіційні прогнози і становив 2,3 % порівняно з 2015 р. Так, за оцінками МВФ у 2016 р. номінальний обсяг ВВП України становив 93,3 млрд. дол. США (90,6280 млрд дол. США в 2015 р. та 133,5 млрд дол. США у 2014 р.) [1; 2].

Загальною тенденцією міграційного капіталу є його номінальне зменшення (табл. 2.3)[18]. Зростання частки у ВВП пояснюється різким зменшенням останнього в дол. еквіваленті.

Таблиця 2.3

**Обсяги приватних грошових переказів за кордону в Україну
в 2011–2016 рр., млн. дол. США**

Показники	Рік					
	2011	2012	2013	2014	2015	2016
всього грошових переказів	7019	7526	8537	6489	5154	5425
обсяги грошових переказів у % до ВВП	4,3 %	4,1%	4,5%	4,8 %	5,7 %	5,8 %

Огляд приватних грошових переказів в Україну [Електронний ресурс]: Національний банк України. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=73841>

Українські науковці переважно негативно оцінюють вплив міграційного капіталу на ВВП[17; 32]:

- призводить до скорочення ВВП під час фази економічного зростання через невикористання праці мігрантів у країні їх походження;
- «ефект споживання» не є перспективним з точки зору подальшого виробництва і не призводить до зростання національного виробництва, а отже і ВВП в довгостроковій перспективі
- формується регіональна «пастка стагнації»: подорожчання нерухомості має ефект «витіснення» інвестицій з промислового сектора в сферу послуг і житлового будівництва, перешкоджає акумуляції заощаджень і здешевленню кредитних ресурсів. На віддаленішу перспективу зменшення інвестицій веде до погіршення динаміки ВВП;
- грошові перекази стимулюють імпорт через схильність до споживання імпортованих товарів і послуг. За даними Державної служби статистики у 2016 р. обсяги імпорту експорту товарів і послуг становили понад 55,5 % (у I кварталі 2017 р. –62,8 %). Збільшення імпорту негативно впливає на розвиток

національного виробництва. З боку пропозиції їх збільшення сприяє деіндустріалізації економіки. Це є чинником гальмування динаміки ВВП;

- коли імпорт перевищує експорт, то торговельний баланс країни буде пасивним, яким він є в Україні з 2006 р., що негативно позначається на економічному стану країни – збільшення попиту на іноземну валюту веде до послаблення національної;
- в Україні схильність до заощаджень є низькою (частка заощаджень в домогосподарствах менша 10 %, що говорить про низький рівень життя), і через це механізм «заощадження – інвестиції» залишається не задіяним. Лише 3,6% емігрантів організували свій власний бізнес.

Одним з індикаторів рівня життя в Україні є індекс споживчих цін. За даними Мінфіна інфляція становила в 2011 р. –104 %, 2012 р. – 99,8 %, 2013 р. – 105 %, 2014 р. – 124,9 %, 2015 р. – 143,5%, 2016 р. – 112, 4 %, в 2017 р. за 9 місяців – 111,5 % [20]. Офіційні джерела пов'язують інфляційні зростання в 2014–2015 рр. з девальвацією національної валюти та зростання адміністративно регульованих цін, а не із номінальним зменшенням міграційного капіталу. Інфляційний перегрів 2014–2015 рр. значною мірою був зупинений у 2016 р. Так, індекс споживчих цін у 2016 р. до попереднього року становив 13,9 % за прогнозованих 15 %. При цьому номінальні наявні доходи на одну особу зросли на 14,7 %, номінальна зарплата – на 23,6 %, а реальна зарплата – на 9,0 %, що засвідчує підвищення платоспроможності населення. Курсові середньомісячні коливання національної валюти упродовж року становили близько 8 % [2].

З'ясуємо вплив коштів мігрантів на ринок праці в Україні. Об'єктивно трудова міграція зменшує пропозицію робочої сили і таким чином підвищує рівноважне значення заробітної плати. Підвищення заробітної плати може мати додатковий обмежувачий вплив через зменшення попиту на гроші. Зі свого боку, це збільшує примусове безробіття. Незалежно від характеру безробіття — добровільне чи примусове, обмеження зайнятості стає чинником зменшення ВВП. За даними Держкомстата України безробітне населення (за методологією МОП) у % до економічно активного населення відповідної вікової групи має тенденцію до

збільшення: 2010 р. 8,9 %, 2013 р. – 7,8 %, 2014 р. – 9,7 %, 2015 р. – 9,5 %, 2016 р. – 9,7%. Реальна заробітна плата у % до попереднього року має нестабільну динаміку. В 2010–2013 рр. зростання становило 8,2–10,2 %, в 2014–2015 рр. відбулося її падіння на 27,6 %, в 2016 р. зростання відновилося на 9% порівняно з 2015 р. [19].

В Аналітичній доповіді до Щорічного Послання Президента до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України у 2017 році» поставлено діагноз «структурне розбалансування ринку праці» в Україні. Трагування низьких заробітних плат як конкурентної переваги у попередні десятиліття призвело до системної кризи ринку праці, що зумовило зменшення частки оплати праці у ВВП до 36,8 % у 2016 р. Відбулося згорання можливостей реалізації економічного потенціалу працюючого населення в Україні та збільшення залежності населення від доходів, зароблених за кордоном. Грошові перекази із зарубіжжя у 2016 р. та в I кварталі 2017 р. перевищують 14 % обсягу витрат на оплату праці в Україні, що у 1,5 раза більше, ніж у 2013 р. (9,3 %). Відставання рівня зарплат (не лише порівняно з країнами ЄС) дестимулює економічну активність громадян в Україні та посилює ризики трудової еміграції[2]. Проведена українськими науковцями оцінка впливу зовнішньої трудової міграції (за оцінкою 700 тис. осіб в 2015 р.) на довгостроковий демографічний розвиток показала, що вплив є несуттєвим на тлі зменшення чисельності постійного населення України за 2014–2061 рр. Ще слабшим є вплив зовнішньої трудової міграції на довгострокові трансформації вікової структури населення; дещо більшим є вплив трудової міграції на довгострокову динаміку чисельності економічно активного населення. Розрахунки показують, що внаслідок можливого переходу тимчасової трудової міграції у постійну форму дефіцит робочої сили в Україні може настати принаймні на три роки раніше [21]. Не менш значним негативним наслідком трудової міграції з України є втрата висококваліфікованих кадрів, що має назву «відтік мізків» («відтік інтелекту»): за 2000–2015 рр. – 1783 науковців і високопрофесійних спеціалістів. Отже, працюючи головним чином за рахунок витрат державного бюджету, освітня

система здійснює підготовку фахівців, які створюватимуть додану вартість за межами України. «Відтік мізків» спричинює появу додаткових витрат з бюджету, спрямованих на підготовку нових спеціалістів.

Проаналізуємо якість життя в Україні за міжнародними стандартами – Індексом людського розвитку як комплексного індикатору, що включає аналіз і оцінку економічного та соціального стану країни (табл.2.4) [5; 9; 26; 33; 34].

Таблиця 2.4

Динаміка Індексу людського розвитку / індексу розвитку людського потенціалу та йогокомпонентів в Україні у 1990–2015 рр.

Рік, за який зроблені розрахунки	Очікувана тривалість життя при народженні (років)	Очікувана тривалість навчання (років)	Середня тривалість навчання (років)	ВНД на душу населення за ПКС (дол. США)	Значення ІЛР (індексу розвитку людського потенціалу)
1990/ 45 місце з 162 країн	69,8	12,5	9,1	8252	0,714
1995/54 місце	67,9	11,9	10,4	3535	0,670
2000/78 місце з 174 країн	67,4	12,7	10,7	3585	0,673
2005	67,5	14,2	11,1	5520	0,718
2010	68,2	14,8	11,3	5938	0,733
2011/76 місце з 187 країн	68,5	14,8	11,3	6210	0,729
2012/78 місце з 187 країн	68,8	14,8	11,3	6428	0,740
2013/83 місце з 187 країн	69,5	14,8	11,3	6384	0,734
2014/81 місце	71,0	15,1	11,3	8178	0,747
2015/84 місце з 188 країн	71,1	15,3	11,3	7361	0,743

Відповідно до статистичних даних табл. 2.4 можна зазначити[33; 34]:

- Україна знаходиться серед країн з високим рівнем розвитку (за 2015 р. показник від 0,796 до 0,701) Згідно з опублікованими даними, Україна і Вірменія поділили 84-у позицію в рейтингу.

- Україна впала в рейтингу ІЛР з 45 місця в 1990 р. до 84 місця в 2015 р.
- за даними 2013 р. Україна опустилася на 5 позицій порівняно з 2012 р. через зменшення ВНД на душу населення за паритетом купівельної спроможності (ПКС, дол. США) на 0,7 %. В 2014 р. Україна зайняла 81 місце на основі зростання всіх компонентів крім «середня тривалість навчання», що стабільно зберігається на рівні 11,3 роки. За показниками 2015 р. основними факторами падіння рейтингу на 3 позиції і 84 місце стало зменшення показника «ВНД на душу населення за ПКС (дол. США)» на 10 % до 7,5281 тис. дол. США і загального значення ІЛР з 0,747 до 0,743. Це у 5,0 рази менше, ніж у середньому в країнах ЄС, у 4,0 рази нижче, ніж у Словаччині, у 3,5 рази – ніж у Польщі, у 3,4 рази – ніж у РФ, у 3,2 рази – ніж у Казахстані, у 2,3 рази – ніж у Білорусі.

- спостерігається тенденція повільного зростання значення ІЛР: від 0,714 в 1990 р. до 0,743 в 2015 р. За 1990–2015 рр. показники ІЛР підвищилися на 4,06 %; тривалість життя при народженні зросла на 1,3 року, середня тривалість навчання збільшилася на 2,2 року, а очікувана тривалість навчання – на 2,8 роки.

- з 2005 р. сформувалася позитивна тенденція зростання як Індексу людського розвитку, так і всіх його компонентів.

Для порівняння приведемо дані країн, які зайняли в 2015 р. перше–третє місця в рейтингу ІЛР: Норвегія – 1 місце з показником 0,949, Австралія – 2-ге місце, 0,939, Швейцарія – 3-є місце, 0,939. США 10-і в рейтингу з показником 0,920 [28–29]. До рейтингу країн з дуже високим рівнем розвитку включені Польща (36 місце, 0,855 балів) і Російська Федерація (49 місце, 0.804 бали). До групи країн з високим показником індексу увійшли: Білорусь (52 місце, 0.796), Грузія (70 місце, 0.769), Туреччина (71 місце, 0,767 [28–29]).

3. Шляхи підвищення рівня життя в Україні

Покращення рівня життя в Україні, в першу чергу, залежить від забезпечення макроекономічної стабілізації та економічного зростання. У курсовій роботі вже зазначалося, що в 2016 р. почалося відновлення економічного зростання. Створені умови для стратегії проривного розвитку, нової якості зростання на основі інвестиційно-інноваційного розвитку, спрямованого на забезпечення високого рівня життя населення.

Проаналізуємо найважливіші заплановані макропоказники Держбюджету на 2018 р., від яких залежить покращення рівня життя. В проекті бюджету-2018 передбачено зростання ВВП на 3%. Але з погляду середньо- і довгострокових стратегічних завдань такі темпи принципово не здатні істотно змінити рівень життя в Україні [2]. Доходи держбюджету на 2018 р. заплановані в сумі 877 млрд. грн, що на 155,6 млрд. грн. більше, запланованих 821 млрд. грн. на 2017 р. (в 2016 р. становили 782,9 млрд. грн.). Витрати зростають в 2018 р. до 948 млрд. грн., що на 157,6 млрд. грн. більше, ніж заплановані у 2017 р. Але показник дефіциту Держбюджету зростає лише на 0,3 млрд. грн. порівняно з 2017 р. (відповідно 77,9 і 77,6 млрд. грн., або 3% ВВП) [23]. У середньостроковій перспективі його заплановано знижувати до граничного рівня 2,4 % ВВП у 2018 р., 2,2 % ВВП – у 2019 р. та 2,0 % ВВП – у 2020 р. [2].

Мінімальна зарплата з 1 січня 2018 р. встановлена на рівні 3723 грн. Прожитковий мінімум на одну особу в розрахунку на місяць у розмірі з 1 січня 2018 р. встановлюється в сумі 1700 грн, з 1 липня – 1777 грн, з 1 грудня – 1853 грн. [23].

У щорічному Посланні Президента до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України у 2017 році» визначені пріоритети забезпечення економічного зростання, що мають комплексний характер [2].

- До 2020 р. Україна має досягти середньорічних темпів економічного зростання понад 5 %, що забезпечуватиме необхідне збільшення масштабу національної економіки та зростання її конкурентоспроможності.

- Залучення проривних технологій у виробництво товарів та послуг, комерціалізації інновацій, що є ключовим чинником її модернізації та забезпечення динамічного розвитку.

- Вдосконалення державного регулювання та адміністрування, що суттєво знизить суб'єктивність бюрократичного чинника, розширить доступ громадян та бізнесу до публічних сервісів, а також суттєво раціоналізує використання бюджетних ресурсів.

- Скорочення державної частки в економіці шляхом завершення приватизації нестратегічних підприємств, знизить рівень корупції та підвищуватиме ринковий статус національної економіки;

- Активізація підприємницької ініціативи, посилення стимулюючої функції оподаткування.

- Нарощування потенціалу виходу на нові товарні ринки на основі розширення міжнародної спеціалізації та включеності на паритетних умовах до глобальних ланцюгів створення доданої вартості;

- Для подолання такого цінового диспаритету забезпечити кратне випередження темпів зростання доходів населення порівняно з темпами інфляції. Досягнуте у I кварталі 2017 р. номінальне зростання доходів населення на 16,6 % при споживчій інфляції на рівні 13,9 % вкрай недостатнє для якісного покращення платоспроможності громадян.

Покращенню рівня та якості життя в Україні за українськими та міжнародними стандартами сприятиме проведення актуальних соціальних реформ:

- медичної, яка не повинна погіршити доступність до усієї повноти медичних послуг жодній із соціальних груп населення; має бути забезпечене реальне поліпшення здоров'я населення, гарантоване скорочення нерівності доступу до медичних послуг та підвищення їх якості; забезпечена фінансова та інституційна стійкість системи охорони здоров'я, орієнтованої на людину;

- пенсійної у напрямі посилення її страхових засад – солідарності, платності та еквівалентності відшкодування, а також підвищення соціальної справедливості, валоризації та фінансової ефективності. Це дасть змогу забезпечити соціальну справедливість щодо різних категорій пенсіонерів, ліквідувати дисбаланси діючої системи, підвищити загальний рівень пенсій, забезпечити їх більш чітку залежність від реального внеску до Пенсійного фонду упродовж усього страхового періоду;

- політики доходів в Україні, метою якої визнається максимальне зростання доходів усіх інституційних суб'єктів економічних відносин (держави, бізнесу, домогосподарств) завдяки економічній активності, продуктивності, ефективності та соціальній справедливості;

- забезпечення державного управління якісною інформацією. Відсутність якої унеможливує чітке визначення кількісних параметрів для проведення реформ, зокрема, визначення необхідних коштів та людських ресурсів для реалізації певних заходів, розроблення критеріїв та моніторинг ефективності виконання різних заходів[2].

Оскільки курсова робота досліджує динамічну аналітику взаємозв'язків рівня життя і зовнішньої трудової міграції, доцільно з'ясувати перспективність їх взаємозалежності в контексті покращення якості соціально-економічної політики України.

З 1 січня 2016 р. набрав чинності Закон України «Про зовнішню трудову міграцію» [22], який узагальнив рекомендації науковців і практиків.

У документі визначені засади державної політики та основні напрями ефективного державного регулювання зовнішньої трудової міграції:

- забезпечення соціального та правового захисту трудових мігрантів і членів їхніх сімей;
- здійснення заходів із запобігання незаконній зовнішній трудовій міграції;
- створення умов для повернення в Україну та реінтеграції в суспільство трудових мігрантів і членів їхніх сімей;

- провадження науково-дослідної та інформаційно-роз'яснювальної діяльності у сфері зовнішньої трудової міграції;
- права трудових мігрантів, зокрема на належні умови праці, винагороду, відпочинок і соціальний захист, регулюються законодавством держави перебування та міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України;
- трудові мігранти і члени їхніх сімей можуть добровільно брати участь у системі загальнообов'язкового державного соціального страхування згідно із законами України;
- пенсійне забезпечення трудових мігрантів здійснюється відповідно до законів, якими встановлюються умови пенсійного забезпечення, та міжнародних договорів у сфері пенсійного забезпечення, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України;
- піклування про дітей трудових мігрантів та інших членів їхніх сімей, які перебувають на їх утриманні та залишаються на території України, здійснюється відповідно до законодавства та міжнародних договорів України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України;
- загальна середня, професійно-технічна та вища освіта, здобута трудовими мігрантами і членами їхніх сімей за кордоном, визнається в Україні відповідно до законодавства;
- трудові мігранти і члени їхніх сімей мають право на підтвердження результатів неформального професійного навчання відповідно до законодавства;
- трудові мігранти і члени їхніх сімей мають право на здобуття освіти в Україні відповідно до законодавства;
- держава сприяє реінтеграції в суспільство трудових мігрантів і членів їхніх сімей шляхом здійснення комплексу соціальних, правових, економічних та інших заходів, передбачених законодавством;

- встановлюється еквівалентність професійних кваліфікацій, отриманих за кордоном, а також іспитів, які необхідно скласти для забезпечення їх офіційного визнання;

- встановлення еквівалентності освітніх кваліфікацій для надання дітям трудових мігрантів можливості бути прийнятими до школи в той самий клас, який вони відвідували в державі перебування;

- право трудових мігрантів на відшкодування шкоди, заподіяної під час трудової діяльності в державі перебування (каліцтво, професійне захворювання або інше ушкодження здоров'я), регулюється законодавством держави перебування та/або умовами трудового договору (контракту).

Якщо розглядати питання регулювання міграції на рівні певної держави, то його основним завданням є мінімізація негативних наслідків і максимізація позитивного впливу трудової міграції для цієї держави у контексті забезпечення розвитку трудового потенціалу. Якщо розглядати міжнародну трудову міграцію у глобальному сенсі, то основним завданням регулювання є забезпечення економічної рівноваги та соціальної справедливості на світовому ринку праці.

Висновки

На основі отриманих у курсовій роботі результатів можна зробити такі висновки:

1. Поняття «рівень життя» є одним з одним з найдискусійніших соціально-економічних категорій, що пояснює існування різних його тлумачень: від філософсько-світоглядних до формально-статистичних. У радянській літературі його використовували поряд з поняттями «спосіб життя» та «добробут» на противагу західному поняттю «якість життя. Ці категорії є об'єктом дослідження вітчизняних і закордонних науковців, але не існує їх узагальненого та інтегрованого визначення, системи показників. В українських наукових колах популярнішими є дослідження рівня життя населення.

2. З погляду більшості науковців поняття «рівень життя» і якість життя не є тотожними. Так, поняття «рівень життя» в найбільш узагальненій формі можна визначити як забезпеченість населення необхідними для життя матеріальними і культурними благами, досягнутий рівень споживання благ і послуг, що відповідає певному рівню задоволення потреб. Це кількісна і якісна характеристики ступеня досягнення компонент життя людини. Якість життя – це соціологічна категорія з економічним підґрунтям, більш ширше поняття, ніж рівень життя. Це сукупність об'єктивних умов життєдіяльності індивідів і суспільства загалом та суб'єктивних оцінок цих умов. Сучасні дослідження рівня та якості життя мають своє відображення в базових методиках: «якість життя» як інтегральна оцінка міжнародних зіставлень людського розвитку (ІЛР); «рівень життя» за українською методикою як оцінка соціально-економічного розвитку держави та областей/регіонів. Кожна методика має свої показники та індикатори.

3. 1 січня 2016 р. набрав чинності закон України «Про зовнішню трудову міграцію», в якому визначені засади державної політики та основні напрями ефективного державного регулювання зовнішньої трудової міграції - переміщення громадян України, пов'язане з перетинанням державного кордону, з метою здійснення оплачуваної діяльності в державі перебування. Україна є однією з найбільших держав-донорів трудових ресурсів у Європі. За офіційними даними в

2014-2015 рр. за кордоном перебували для здійснення трудової діяльності близько 700 тис. громадян України. Але, враховуючи оцінки ООН, що більше 80% загальної міжнародної міграції припадає саме на трудову міграцію, можна зробити висновок, що реальний обсяг трудової еміграції з України на сьогодні становить близько 5 млн осіб.

4. Міжнародна трудова міграція комплексно і різнопланово впливає на українську економіку. Дослідники характеризують прямий і непрямий (опосередкований), позитивний і негативний вплив. Проведений емпіричний фактичний аналіз окремих показників на основі статистичних даних за українською методикою показав відсутність чіткої кореляції основних макроекономічних показників та рівня міграції, впливу міграційного капіталу. Українські науковці переважно негативно оцінюють вплив міграційного капіталу. Грошові кошти, отримані від трудових мігрантів, позитивно впливають на домогосподарства. Але на загальнонаціональному рівні уповільнюють розвиток національного виробництва, сприяють деіндустріалізації економіки, гальмують динаміку ВВП. Збільшення попиту на іноземну валюту веде до послаблення національної. В Україні схильність до заощаджень є низькою, механізм «заощадження – інвестиції» залишається не задіяним.

5. Згідно міжнародних зіставлень якості життя простежується тенденція до падіння України в рейтингу ІЛР: 45 місце в 1990 р. і 84 місце в 2015 р. Україна зберігає позиції серед країн з високим рівнем розвитку. Спостерігається тенденція повільного зростання значення ІЛР: від 0,714 в 1990 р. до 0,743 в 2015 р. За 1990–2015 рр. показники ІЛР підвищилися на 4,06 %. Однак, можна констатувати, що темпи економічного зростання не достатні для підвищення рейтингу порівняно з іншими країнами, зокрема Польшею і Росією.

6. Ефективна державна політика, спрямована на забезпечення досягнення відповідного життєвого рівня населення, може бути реалізована лише за умови економічного зростання, економічних і соціальних реформ, що забезпечить системну і комплексну дію факторів сприяння системі показників оцінки рівня життя.

Список використаної літератури

1. Аналітична доповідь до Щорічного Послання Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2016 році. – К. : НІСД, 2016. – 688 с.
2. Аналітична доповідь до Щорічного Послання Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2017 році. – К. : НІСД, 2017. – 928 с.
3. ВВП України: структура і динаміка (2002–2017) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://index.minfin.com.ua/economy/gdp/>
4. Гуменюк Ю.П. Міжнародна трудова міграція: методологічний та організаційний аспекти : монографія / Ю. П. Гуменюк. – Тернопіль: ТНЕУ, 2013. – 619 с.
5. Доповідь про людський розвиток ПРООН 2013 року: за індексом людського розвитку Україна займає 78 позицію зі 186 країн [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.undp.org.ua/images/stories/HDR2013/Press_release_HDR_2012_Ukr_140313_tables.docx
6. Звіт по науково-дослідній роботі «Розроблення системи індикаторів оцінки якості життя населення України для здійснення комплексного моніторингу, у тому числі порівняння з іншими країнами» Інституту демографії та соціальних досліджень імені М.В. Птухи НАН України на замовлення Міністерства економічного розвитку та торгівлі України (№ державної реєстрації 0112U008469) // К.: Ін-т демографії та соц. досліджень імені М.В. Птухи НАН України, 2012. – 670 с].
7. Звіт щодо методології, організації проведення та результатів модульного вибіркового обстеження з питань трудової міграції в Україні, 2013 р. / Публікація Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.

8. Зовнішня трудова міграція населення України, 2008 р. / Публікація Державного комітету статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.
9. Індекс людського розвитку: Україна падає, що робити [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ua.undp.org/content/ukraine/uk/home/ourperspective/ourperspectivearticles/2017/04/13/-..html>
10. Історія економіки та економічної думки: підр. / В. В. Козюк, Л. А. Родіонова, О. В. Длугопольський та ін.; за ред.. В. В. Козюка, Л. А. Родіонової. – Тернопіль. 2015. – 792 с.
11. Капітан В. Трудова міграція як аспект проблеми зайнятості в Україні / В. Капітан // Ефективність державного управління. – 2012. – Вип. 32. – С. 474-481
12. Ким М. Н. Уровень и качество жизни: теоретический анализ. Состояние и факторы в Украине / Н.М. Ким, О.А. Комаренко // Соціальна економіка.– 2015. – № 1. – С. 85–94.
13. Людський розвиток в Україні: можливості та напрями соціальних інвестицій (колективна науково-аналітична монографія) / За ред. Е. М. Лібанової. – К.: Ін-т демографії та соціальних досліджень НАН України, Держкомстат України, 2006. – 355 с.
14. Людський розвиток в Україні: трансформація рівня життя та регіональні диспропорції: колективна монографія; за ред. Е. М. Лібанової. – У 2-х томах. Т. 1 – К. : ІДСД ім. М. В. Птухи НАН України, 2012. – 436 с.
15. Міграція в Україні: факти і цифри 2016 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://iom.org.ua/sites/default/files/ff_ukr_21_10_press.pdf
16. Міграція як чинник розвитку в Україні [Електронний ресурс]. – К.: МОМ, 2016. – Режим доступу: http://www.iom.org.ua/sites/default/files/mom_migraciya_yak_chynnyk_rozvytku_v_ukrayini.pdf

17. Надточій А. О. Причини зовнішньої трудової міграції та оцінка її наслідків для економіки України [Електронний ресурс] / А. О. Надточій // Теорія та практика державного управління. – 2015. – Вип. 1 (48) – Режим доступу: <http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/tpdu/2015-1/doc/2/06.pdf>
18. Огляд приватних грошових переказів в Україну. Національний банк України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.bank.gov.ua
19. Основні показники ринку праці в Україні [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2007/rp/ean/ean_u/osp_rik_b_07u.htm
20. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.ukrstat.gov.ua.
21. Позняк О.В Оцінювання наслідків зовнішньої трудової міграції в Україні [Електронний ресурс]/ О.В. Позняк // Демографія та соціальна економіка, 2016, № 2 (27). – 169–182. – Режим доступу : <http://dse.org.ua/archive/27/13.pdf>
22. Про зовнішню трудову міграцію. Закон України від 5 листопада 2015 р. // Відомості Верховної Ради (ВВР). – 2015. – № 49–50. – С. 463.
23. Проект Державного бюджету-2018. Основні цифри [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://tyzhden.ua/News/200200>
24. Рівень життя населення України / НАН України. Ін-т демографії та соц. дослідж., Держ. ком. статистики України; За ред. Л. М. Черенько. – К.: ТОВ «Видавництво «Консультант», 2006. – 428 с.
25. Саричев В. І. Ю. Індекс людського розвитку: проблеми вимірювання на національному та світовому рівнях / В. І. Саричев, Г. Ю. Єлісеєва // БІЗНЕСІНФОРМ. – 2014. – № 2. – С. 220–227.
26. Свердлова Ю. О. Показник ІЛР як ключовий чинник розвитку людського капіталу в Україні / Ю. О. Свердлова // Економічний і соціальний розвиток країни: теорія, методологія, управління: збірник наукових праць з актуальних проблем економічних наук / Наукова організація

- «Перспектива». – Дніпропетровськ: Видавничий дім «Гельветика», 2015. – 344 с.
27. Стойко О.Я. Сучасний стан рівня життя населення України // Матеріали доп. V Міжнародного конгресу українських економістів “Україна в XXI столітті: концепції та моделі економічного розвитку”. - Львів: Інститут регіональних досліджень. – 2014. – Ч. 2. – С. 84–87.
28. Сучасні вимірники рівня розвитку структурних та інституціональних характеристик національної та глобальної економік: навч.-метод. посіб. / В. В. Козюк та ін.; за ред. В. В. Козюка. – 2-ге вид., випр. і доп. – Тернопіль: Вектор, 2015. – 248 с.
29. Узунов Ф. В. Визначення понять і компонентний склад оцінки рівня та якості життя населення регіонів України // Економіка розвитку.– ХДЕУ, 2017.– № 4 (28).– С. 20–24.
30. Узунов Ф. В. Методика оцінки рівня та якості життя населення // Зб. наук. робіт «Управління розвитком» ХДЕУ.–2017.– № 1.– С. 39–47.
31. Чорна В. О. Динаміка міграційних процесів в Україні: соціологічний аналіз [Електронний ресурс] / О. В. Чорна. –Режим доступу : file:///C:/Users/Admin/Downloads/Npchdusoc_2015_258_246_29.pdf
32. Шевчук В.О. Міграційні процеси як інструментальний чинник регіональної «пастки стагнації» [Електронний ресурс] / В.О. Шевчук // Режим доступу: <http://mev.lac.lviv.ua/downloads/vyklad/shevch/region-07-5Lutsk15.pdf>
33. HUMAN DEVELOPMENT REPORT 2015. Work for Human Development [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://hdr.undp.org/sites/default/files/hdr_2015_statistical_annex.pdf
34. Human Development Report 2016 Human Development for Everyone. Published for the United Nations Development Programme (UNDP) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://hdr.undp.org/sites/default/files/2016_human_development_report.pdf